

DET HÄNDER NÅGOT I BIBLIOTEKET

// OM BILDNING OCH BIBLIOTEK //

Det händer någonting i mitt bibliotek. Porslinsblomman på fönsterbrädet till vänster snett bakom min rygg har skickat ut en vågrätt vindlande så gott som naken slinga mot skrivbordslampan, eller närmare bestämt mot de två tunna, korslagda stängerna av plastbelädd ståltråd som spretar upp mot taket från lampans tofsprydda skärm.

Text: Mikael Böök

En morgon rörde slingan vid min panna när jag rundade skrivbordet till stolen där jag tillbringar en kanske alltför stor del av min tid.

Antagligen har denna växt, som påminner mer om en buske än om en krukväxt, under alla dessa år existerat i mitt undermedvetna. Om jag inte minns fel kan den faktiskt få porslinsliknande blommor. Att porslinsblomman är expansiv är ingen nyhet. Den har till exempel låtit sina grenar krypa in bland (och bakom) böckerna i den närmast stående bokhyllan. En förutsättning för allt detta är att min fru regelbundet vattnar alla krukväxter på husets alla fönsterbräden, annars hade ju porslinsbusken inte kunnat frodas.

Men i dessa dagar kräver porslinsblomman alltså, att jag bugar mig för den varje gång jag ska inta min vanliga plats i husets västra hörn.

Vad jag inte kan begripa är hur krukväxten kan *se* stängerna på andra sidan avgrunden mellan fönstret och bordet och *veta* att sträcka sig ut i rätt riktning och på rätt höjd, för att slutligen (jag är säker på att den kommer att lyckas i sitt företag!) gripa tag om lampställningen, och hur den dessutom *förstår* att korrigera riktningen och höjden allteftersom slingan blir längre och följaktligen tyngre, så att den tenderar att sänka sig och vridas en smula under sin tillväxt? Hur går det till? Hur tänker porslinsblomman, hur fungerar dess intelligens?

Mitt svar på denna fråga är att jag inte har en aning. Vilket får mig undra över hur jag kan tro mig veta någonting om vad som händer i andras bibliotek om jag vet så här litet om det som sker i mitt eget. Vad vet jag ens om min egen "tankeförmåga"?

Att det händer någonting i mitt bibliotek som ter sig obegripligt för mitt förstånd är väl inte så underligt. Mitt bibliotek växer. Och medan det växer betraktar jag hur det överbryggar klyftor och söker sig ut i nya riktningar. Småningom blir hela huset överbelupet – bibliotekiserat!

För den som kan sin Ranganathan är tanken om bibliotekets organiska tillväxt välbekant. Som varje bibliotekarie vet säger nämligen Ranganathans femte lag, att biblioteket är en växande organism. Då ligger det nära till hands att jämföra biblioteken med växtligheten.

Naturforskaren **Stefano Mancuso**, som har specialiserat sig på växternas neurobiologi och

Evolutionen har utstakat en bildningsväg för människosläktet, som går via bibliotek och internet.

vars föredrag jag har avlyssnat i mitt elektroniska biblioteksauditorium, ser för sin del också likheter i växtrikets utveckling och internets sätt att breda ut sig.¹

Professor Mancuso antar, att växterna tänker strategiskt. Han illustrerar sina tankar om växtintelligens bland annat med en videinspelning av bönor, som sträcker ut

¹ "L'utopia tranquilla delle piante" (växternas stillsamma utopi) är titeln på ett föredrag, som Mancuso höll vid vetenskapsfestivalen i Genua i februari 2011 (). "The Roots of Plant Intelligence", ett TED Talk från juli 2010, finns också att tillgå (via).

sig mot en stång. Han finner deras förmåga att hitta fram till stången oförklarlig. Med andra ord: inte ens han har en aning. Så mycket lättare för mig att låta frågan stå öppen!

Jag har länge varit en anhängare av **GH von Wrights** uppfattning, som går ut på att "tankeförmåga" är *att kunna leva som en medlem i en mänsklig gemenskap, att tillägna sig de handlingsmönster och delta i de institutioner, som människan under historiens gång utvecklats och bland vilka språket är den viktigaste*.²

Att vara bildad är detsamma som bete sig bildat, dvs. att bete sig så som en människa bör bete sig.

Men passar inte den där vonwrightska definitionen lika bra eller bättre på begreppet bildning? Om du bara uppför dig som en människa, ja då måste du vara intelligent! Och bildad, skulle jag alltså vilja tillägga. Ty att vara bildad är detsamma som bete sig bildat, det vill säga att bete sig såsom en människa bör bete sig.

Von Wrights definition av "tankeförmåga" låter alla människor vara bildade och intelligenta – bara de låter bli att uppföra sig illa eller uttrycka sig dumt. Så må vi alla vara jämlingar i vårt människoblivande!

Men varför behöver vi böcker och bibliotek, skolor och lärare för att hjälpa varandra att bete oss som människor bör bete sig? Ja, och snart går det knappast att bilda sig utan datorstöd och visualisering av lärostoffet med levande bilder som i de utmärkte undervisningsvideorna från Salman Khans akademi på internet.

Kunde vi inte bara hjälpa varandra ansikte mot ansikte, att bete oss så som människor bör bete sig?

Nej, ty utan böcker och andra former av telekommunikation (läsning är också en form av telekommunikation) är nog varken "tankeförmåga" eller bildning längre riktigt trovärdiga. *Evolutionen* har tydligen bestämt att det inte ska vara någon ände på bokskrivandet och filmmakandet. Därmed har den utstakat en bildningsväg för människosläktet, som går via bibliotek och internet. Vårt släkte kan överleva endast om vi går vidare på denna väg.

Det växande biblioteks nätverket (biblioteket+internet) är sinnebilden för människans evolution inom växternas uthålligare rike.

F

Den indiske matematikern och bibliotekarien Sirkali Ramamrita Ranganathan (1892–1972) ställde upp

följande fem biblioteksvetenskapliga lagar:

- 1) BÖCKER ÄR TILL FÖR ATT ANVÄNDAS;
- 2) TILL VAR OCH EN HANS ELLER HENNES BOK;
- 3) ÅT VARJE BOK DESS LÄSARE ;
- 4) SPAR LÄSARENS TID;
- 5) ETT BIBLIOTEK ÄR EN VÄXANDE ORGANISM.

För bibliotekarierna framstår väl dessa lagar numera närmast som självklarheter och bibliotekens användare upplever dem antagligen som en del av sina mänskliga rättigheter. Ändå tycks mig upplysningsmannen Ranganathan vara aktuellare än någonsin. Behöver vi en massa "bildning"? Det kan vara lite så och så med den saken. Däremot tror jag inte vi har en chans att klara omställningen till ett avrustat och ekologiskt hållbart mänskligt samhälle utan bibliotek och bokläsning. -- Ranganathans förklaringar av de fem lagarna ingår i antologin *Mänsklighetens minne*, redigerad av Eric Carlqvist och Harry Järv, Schildts 2008.

The Khan Academy är ett växande internetbibliotek med tusentals korta undervisningsfilmer för skolelever och vuxenstudier. Salman Khan (1976-) föreslår, att eleverna i stället för att lyssna på läraren i klassrummet och därefter läsa sina läxor ska kasta om ordningsföljden, dvs börja med att se undervisningsvideor på Youtube hemma hos sig för att därefter vid behov få hjälp av sin skollärare med förståelsen av lärostoffet. Sommaren 2012 pågår inom den amerikanska lärarkåren en diskussion om Khans undervisningsmetoder och försök till skolreform. Då jag själv har studerat differentialkalkyl med Salman Khan (via <http://www.khanacademy.org/>) har jag tyckt mig göra små framsteg. Fast Khan kanske bara återupplivar de igenrotade matematikkunskaper, som lektor Bror Lennart Stara meddelade mig i Svenska normallyceum på 1960-talet? Man bävar också över följderna, ifall undervisningen och skolstudierna i högre grad än för närvarande väntas ske i hemmen. Kommer det offentliga skolsystemet att monteras ned? Det är knappast någon slump att Khans akademi har tilldelats miljoner av Kaliforniens investeringsänglar eller att Bill Gates har utsett Salman Khan till den bästa lärare han vet.

² **GH von Wrights definition av tankeförmåga** har jag lånat från essäsamlingen *Humanismen som livshållning*. Jag tror att von Wright byggde sin uppfattning om intelligensen på sitt studium av Wittgensteins *Filosofiska undersökningar*. Eller helt enkelt på medlidande med människorna, djuren och växterna.

Men av någon anledning, som artistotelikerna har gett oss, tänker vi oss helst att evolutionen alltid leder uppåt från det lägre till det högre. Någoting sådant var det också som föresvävade mig när jag åtog mig att skriva denna essä om bildning och bibliotek. Nu, när jag har skrivit ned mina tankar tycks det mig, att bibliotekets uppgift inte består i att höja utan enbart i att – om möjligt – bevara bildningens nivå.

Så här långt kommen i min essä trodde jag att jag hade nått slutet och tog ledigt. Men efter ett par veckor upptäckte jag, att mina cirklar hade rubbats. Vilket skall bevisas.

Porslinsblomman kämpar fortfarande för att nå ända fram till lampan. Den har kommit en bit närmare och därför tvingar mig slingan, som böjer sig under sin ökande tyngd, nu att buga mig ännu djupare än tidigare.

Jag för min del har emellertid blivit stursk. Det ska fan till att buga sig för en krukväxt! Jag har väl en egen vilja! Åt skogen med evolutionens lagar: *indeterminism* är ordet jag sökte!³

För att förklara vad jag menar ska jag genast ge ett konkret exempel nämligen bokbussen, *Der Biblio-Bus*, med böcker på arabiska, tyska och franska, som Goethe-Institutet i Ramallah bekostar för barnen i Gazaremsan. Det är väl fint?

Som varje bibliotekarie vet säger Ranganathans femte lag, att biblioteket är en växande organism.

Jawohl, det är riktigt bra. Men i dessa dagar bekostar tyska staten också en ubåt, som staten Israel tänker bestycka med sina kärnstridsspetsar, monterade på kryssningsrobotar. Ubåten är den sjätte i sitt slag som byggs för det israeliska försvarets räkning vid Howaldtswerken-Deutsche Werft i Kiel. Och förbundskansler **Angela Merkel** har lovat premiärminister **Benjamin Netanyahu** att tyskarna ställer upp med 135 miljoner euro för att täcka kostnaderna.

Nu kan saken sägas tydligare. Bokbussen exemplifierar hur man bör bete sig – tankeförmåga och bildning! De tysk-israeliska kärnvapenbestyckade ubåtarna däremot, representerar någonting så hemskt att jag inte ens vet vad jag ska kalla det. Ondskans axel kanske, om inte president **George W. Bush** redan hade lagt beslag på det uttrycket.

Kan och bör bibliotekarierna göra någonting i detta och andra liknande fall av att ge lite av det goda med ena

handen och massor av det onda med den andra? Stadsbibliotekarierna i Cologno Monzese gav mig vid tiden för *International Federation of Library Associations* (IFLA) möte i Milano (2009) en bunt bokmärken med påskriften LIBRI NON BOMBE! Sådana små manifestationer är bättre än ingenting, men inte tillräckligt bra. Bibliotekarierna i Europa måste kämpa hårdare för "tankeförmåga" (bildning) och förena sig kring ett kosmopolitiskt krav.

Bibliotekarierna i Europa bör deklarerar olydnad mot staterna, som innehar massförintelsevapen eller hjälper varandra att sprida dem, och resa det konstitutionella kravet om en kärnvapenfri europeisk union! För övrigt kan vi inte tvinga Mellanöstern att bli en kärnvapenfri zon om vi själva vägrar att bli en.

I sitt dagliga värv borde bibliotekarierna skapa press på stadens borgmästare (eller kommunalfullmäktiges ordförande) att gå med i *Mayors for Peace* (www.mayorsforpeace.org). BÖCKER, INTE BOMBER!

I skrivande stund pågår IFLA-kongressen i Helsingfors. Tar IFLA-mötet upp de nukleära frågorna så tyder det på att bibliotekariernas bildning har nått önskvärd nivå. I annat fall har den ännu inte gjort det.

Remember your humanity and forget the rest, skrev vetenskapsmannen Einstein och filosofen Russell i sitt gemensamma manifest år 1955. Nu är det bibliotekariernas tur!

Med begreppet bildning kan man få vem som helst att råka i obalans. Mig, till exempel. Jag ville egentligen inte skriva om bildning. Jag måste. Bildningen är ett tvång som vi bör bära med jämnmot i stället för att gå omkring och inbilla oss att vi är helt fria.

Begreppet bildning tog så mycket av min tid att jag endast fick rum för en del av vad jag ville säga om biblioteken och åt bibliotekarierna. Resten får stå över till en annan gång.⁴

Porslinsblomman har för sin del ännu en gång vänt sin slinga inåt mot sin egen kruka. I väntan på att den ska nå fram till lampan tecknar jag

Mikael Böö

Mikael Böö är biblioteksaktivist

³ **Ordet indeterminism** förekommer i Karl Raimund Poppers (1902-1994) uppsats "Of Clouds and Clocks. An Approach to the Problem of Rationality and the Freedom of Man" (1966). Det var alltså där jag hittade det, dock inte helt på egen hand. Leena Krohn tipsade mig om artikeln. Artikeln kan kopieras från internet och läsas i ditt bibliotek.

⁴ **Jo, jag skriver på en ny bok** som ska heta *Biblioteksaktivisten – essäer om makt och bibliotek som om Montesquieu fortfarande hade någon betydelse i informationsamhället*. Räkna med att få den klar för publicering senare i höst.